

Motion till riksdagen
2005/06: MJ257

av Kjell-Erik Karlsson m.fl. (v)

Det radioaktiva hotet mot Östersjön

1 Innehållsförteckning

1	Innehållsförteckning.....	1
2	Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3	Radioaktivt hot mot Östersjön.....	2
4	Stigande halter långt efter Tjernobyl.....	2
5	Nukleära anläggningar runt Östersjön.....	3
5.1	Sverige	3
5.2	Danmark.....	4
5.3	Tyskland.....	4
5.4	Polen.....	4
5.5	Litauen	4
5.6	Lettland	4
5.7	Estland.....	5
5.8	Ryssland	5
5.9	Finland	6
6	Brytning av uran.....	6
7	Transporter, utsläpp och haveririsker.....	6
8	Fisken sprider radioaktivitet till människan	7
9	Moratorium	7

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige skall verka för att arbetet i Helcom även skall omfatta ett initiativ om minskning av den radioaktiva nedsmutsning av Östersjön som sker kontinuerligt och som hotar att öka i framtiden.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige skall verka för att införa ett moratorium för ytterligare kustnära placeringar av nya reaktorer och anläggningar för radioaktivt avfall i Östersjöregionen.

3 Radioaktivt hot mot Östersjön

Östersjön, vårt gemensamma innanhav, utsätts för hård miljömässig påfrestning. Hittills har man mest uppmärksammat utsläpp av kemikalier och ämnen som exempelvis skapar syrebrist och därigenom hotar livet under vattenytan. Men till detta kommer också ett allt kraftigare radioaktivt hot.

Den 15 juni 2005 beslutade Helsingforskommissionen (Helcom¹) att till år 2007 utarbeta en strategisk handlingsplan för Östersjön för att åtgärda skadorna på havsmiljön. Vänsterpartiet menar att detta initiativ även bör omfatta den radioaktiva nedsmutsning av Östersjön som sker kontinuerligt och som hotar att öka i framtiden. Riksdagen bör tillkänna för regeringen att Sverige skall verka för att arbetet i Helcom även skall omfatta initiativ om minskning av den radioaktiva nedsmutsning av Östersjön som sker kontinuerligt och som hotar att öka i framtiden.

Detta skall ges regeringen till känna.

4 Stigande halter långt efter Tjernobyl

Enligt uppgifter från de danska experterna på radioaktivitet vid Risölaboratoriet är det de svenska nukleära anläggningarna som ger det största bidraget till kollektivdoser till befolkningen runt Östersjön. Sedan Barsebäck stängts är det Oskarhamn som ligger i topp. De länder som får ta emot de högsta doserna är Sverige, Finland, Polen, Danmark, Ryssland och Lettland i nämnd ordning. Bottenviken och Finska viken är de hårdast belastade områdena.

Uppgifter från Helcom visar att halterna av cesium137 i Östersjön ökat under hela 1990-talet och in på 2000-talet. Tvärt emot vad man hade kunnat

¹ Helcom, Helsingforskommissionen, arbetar för att skydda den marina miljön i Östersjön från alla typer av föroreningar. I Helcom sluts regionala överenskommelser mellan Danmark, Estland, EU, Finland, Tyskland, Lettland, Litauen, Polen, Ryssland och Sverige. Den första konventionen för att skydda Östersjöns miljö skrevs 1974 och en ny konvention kom 1992 och trädde i kraft i januari 2000.

vänta sig har alltså halterna inte sjunkit utan stigit decennierna efter Tjernobylolyckan.

Den 28 juni i år rapporterades i svenska medier att lagret för låg- och medelradioaktivt avfall i Forsmark på svenska östkusten läcker vatten som är tio gånger mer radioaktivt än ”normalt”. Trots experternas varningar när lagret projekterades bestämde sig ansvariga instanser för att inte räkna med att korrosionen i lagret skulle starta så tidigt som sedan blivit fallet, och nu har behållare med radioaktivt material rostat sönder trots löften om att de skulle hålla i hundratals år. Detta bådär inte gott inför bygget av det lager för högaktivt utbränt kärnbränsle som står på tur att byggas. Där måste man kunna lita på säkerheten inte bara hundratals utan tusentals år framåt i tiden.

5 Nukleära anläggningar runt Östersjön

Runt Östersjön finns i dag ett stort antal nukleära anläggningar, både sådana som är i drift och sådana som tagits ur drift. Dessutom planerar man att bygga fler.

5.1 Sverige

I Sverige har man visserligen nyligen stängt den andra och sista reaktorn i Barsebäck, men det radioaktiva materialet däriifrån måste förr eller senare tas om hand och transporteras bort. Avfallet från Ringhalsreaktorerna på västkusten transporteras per fartyg via Öresund till mellanlagret för högaktivt avfall i Oskarshamn (Clab²) och till slutlagret för låg- och medelaktivt avfall i Forsmark (SFR³).

I Oskarshamn på östkusten finns tre kärnreaktorer och Clab. Var det högaktiva svenska avfallet ska slutlagras är ännu inte klart. Nya sjötransporter från Clab kan komma att bli nödvändiga.

I Forsmark utanför Öregrund finns tre stora kärnreaktorer och SFR-anläggningen.

Utanför Nyköping i Sörmland finns Studsvik med två forskningsreaktorer som nu är avstängda, men 4,6 ton högaktivt avfall ska forslas i väg till Sellafield i Storbritannien för upparbetning och sedan enligt uppgift tillbaka till Sverige. I Studsvik finns också en anläggning som kommersiellt bearbetar radioaktivt metallskrot och andra radioaktiva rester från olika anläggningar även utanför Sverige.

² Centralt mellanlager för använt kärnbränsle, Clab.

³ SFR tar hand om driftavfall från kärnkraftverk, fabriker, sjukvård och forskning. Anläggningen ligger 50 meter ned i berget. Tunnlrar går ned till fyra stora salar och ett slags torn, en silo. Där förvaras avfallet.

Fel! Okänt namn på

5.2 Danmark

Danmark, som inte för egen del nyttjar kärnkraften, har en forskningsreaktor, Risö, vilken nu stoppats efter läckage.

5.3 Tyskland

I Tyskland stängdes det stora kärnkraftverket i Greifswald vid Östersjön i samband med återföreningen mellan Öst- och Västtyskland. Dock lär det där finnas en hel del radioaktiva rester kvar – antagligen ligger även det högaktiva utbrända bränslet kvar i anläggningen.

5.4 Polen

Den polska regeringen har nyligen beslutat att bygga ett kärnkraftverk som ska vara klart år 2020. Det kommer antagligen att placeras vid Östersjökusten, staden Darlovo har nämnts som tänkbar lokalisering.

5.5 Litauen

I Litauen är fortfarande den andra reaktorn i Ignalinaverket i drift. Den ska enligt planerna stängas år 2009. Det högaktiva utbrända bränslet ligger kvar invid reaktorn. Ignalinareaktorn är av samma konstruktion som Tjernobyli-reaktorena, s.k. RBMK⁴.

5.6 Lettland

I Lettland ca 50 kilometer från Riga finns en forskningsreaktor från sovjettiden, Salaspils. När reaktorn nu ska stängas återstår att lösa problemen med avfallet, bl.a. tio ton högaktivt utbränt bränsle.

⁴ RBMK-reaktorena konstruerades ursprungligen för en eleffekt på 1 000 MW, t.ex. de fyra Leningradreaktorena. Ignalina 1 och 2 kunde efter vissa konstruktionsändringar pressas till 1 500 MW, men effekten har efter Tjernobylyolyckan reducerats till 1 200 MW. I Sveriges närområde finns följande: Leningrad 1–2 RBMK, tidig generation. Driftstart 1974 respektive 1976. Leningrad 3–4 RBMK, mellangeneration. Driftstart 1980 respektive 1981. Ignalina 1–2 RBMK, senare generation. Driftstart 1984 respektive 1987.

5.7 Estland

I Estland, vid Finska viken, låg den sovjetiska flottbasen Paldiski. Svenska myndigheter har samarbetat med de estniska och lagt ned stort arbete på att göra området så säkert som möjligt när det gäller risk för spridning av radioaktivitet. Svenskarna har nu lämnat projektet men mer återstår att göra. Paldiski ska göras till ett nationellt lager för kärnavfall.

I Sillamäe, också vid Finska viken, har man brutit uran och haft ett uranverk för utvinning av råuran och även importerat uran till uranverket från bl.a. Polen och Tjeckoslovakien. I dag återstår ett jättelikt berg med radioaktiva lakrester, vilka man försökt valla in för att hindra utläckage till grundvattnet och Östersjön.

5.8 Ryssland

I Sosnovy Bor utanför St. Petersburg, finns fyra RBMK-reaktorer i drift. De får förlängda driftstillstånd vartefter som de rapporterar säkerhetsförbättrande åtgärder, men inget stoppdatum är satt för slutgiltig stängning av någon av dessa reaktorer. Det är oklart vad som händer med avfallet.

Förutom de civila kärnreaktorerna finns i Sosnovy Bor tre militära reaktorer och i anslutning till dessa en tidigare hemlig militär anläggning för utbildning av besättningen på ryska atomubåtar, Niti. Denna håller nu enligt uppgift från den ryska miljörelsen på att byggas ut till ett internationellt träningscenter för atomubåtsbesättningar. Enligt Baltic News (augusti 2005) har centret tillkommit efter president Putins besök i Indien i december 2004 där man också behandlade frågor om militärt samarbete mellan Indien och Ryssland. Direkt invid vattnet i anslutning till anläggningen finns också en bassäng med radioaktivt avfall. Denna bassäng är överfull eftersom den utnyttjas över sin ursprungliga kapacitet och lär innehålla radioaktivt material ”motsvarande flera dussin Tjernoby!”.

I närheten av Sosnovy Bor ligger också en uppbergningsanläggning för radioaktiv metall, Ecomet-S⁵, störst i Europa med en kapacitet på över 5 000 ton per år. Anläggningen förutsätter radioaktiva transporter. Hamnen Ust-Luga togs i bruk 2001 och har tillstånd för radioaktiva frakter.

Även nära Viborg håller man på att bygga en hamn, Vysotsk, med tillstånd för radioaktiva frakter.

⁵ The radioactive waste melting plant was built only few hundred meters away from the Baltic Sea, four kilometres from Sosnovy Bor with population of 60,000 inhabitants, 13 km from the swan nature reserve, Lebiazhie, protected by the International Ramsar Convention on Wetlands, 80 km from St Petersburg, 70 km from Estonia, and 100 km from Finland. The metal is contaminated by such radionuclides as Mn-54, Co-60, Zn-65, Ru-106, Cs-134, Cs-137, Ce-144, Sr-90. (Källa Bellona)

Fel! Okänt namn på

Den ryska enklaven Kaliningrad var tidigare en viktig atomflottbas. Vad ryssarna gjort med de radioaktiva resterna är inte känt, men troligen är området i stort behov av sanering.

Risken för framtida import av utbränt kärnbränsle via Östersjön till Ryssland måste tas med i beräkningen.

5.9 Finland

Finland har två gamla sovjetiska reaktorer i drift i Lovisa vid Finska viken. På Finlands östkust ligger Olkiluoto med två reaktorer i drift och en som man just beslutat att bygga, en s.k. ERP-reaktor, vilken ska bli världens hittills största och den är dessutom av en modell som inte tidigare är utprovad. Det talas också redan om en sjätte finsk reaktor som skulle vara av samma modell som den nu planerade. I anslutning till Olkiluoto planerar man även att bygga ett djupförvar för högaktivt kärnavfall, enligt samma modell som det som planeras i Sverige, där man dock ännu inte tagit något slutligt beslut.

6 Brytning av uran

Uranbrytning har startats eller kan snart komma att startas i anslutning till sjöarna Ladoga och Onega med förväntade utsläpp till Finska viken, som redan är en svårt radioaktivt belastad del av Östersjön. På företaget Agricola Resources hemsida kan man läsa att företaget är involverat i uranbrytningsprojekt och har exklusiv rätt till uranutvinning i ett 153 kvadratkilometer stort område i Hautajärvi och Kauhee i Finland. I Sverige har stora malmletningsföretag nyligen ansökt om tillstånd att prospektera för uranbrytning i en rad områden där man i början av 1980-talet lade ned planerna på uranbrytning. Men i och med de förväntat stigande priserna på uran på världsmarknaden har dessa tidigare inte brytvärda fyndigheter nu åter blivit intressanta. Uranbrytning är en mycket miljöförstörande verksamhet och på en fråga från vänster-socialistiska Gröna gruppen i Nordiska rådet har det svenska statsrådet Ulrica Messing svarat att sådan verksamhet för *närvarande* inte är aktuell. Därmed är dock inget sagt om vad kommande regeringar kan komma att besluta om det uppstår ett läge där uranbrytning skulle vara lönsam.

7 Transporter, utsläpp och haveririsker

Samtliga ovan nämnda verksamheter runt Östersjön förutsätter transporter av olika slag, oftast sjövägen. Antalet hamnar med tillstånd för radioaktiva laster är stort. Det handlar såväl om färskt kärnbränsle som om medelaktivt avfall och utbränt högaktivt bränsle. Dessutom gäller det radioaktiva metaller för

bearbetning i Ecomet-S och Studsvik och framöver möjligen uran i olika stadier av bearbetning.

Förutom de "normala" utsläppen, som löpande ackumuleras, förekommer det upprepade extraordinära utsläpp, som det nyligen från SFR-lagret i Forsmark. Dessutom finns alltid hotet om ett stort haveri med radioaktiva utsläpp i vattnet, vare sig det rör sig om en radioaktiv last som sjunker på djupt vatten och förorsakar fördröjda utsläpp eller ett reaktorhaveri som får omedelbara följder. Inte heller vet vi helt säkert vad som redan i dag döljer sig under ytan, d.v.s. vad som eventuellt under tidigare decennier dumpats på djupt vatten av radioaktivt militärt material. På senare tid har man även uppmärksammat risken för terrorangrepp mot nukleära anläggningar och de följder ett sådant skulle kunna få för omgivningen.

8 Fisken sprider radioaktivitet till människan

Forskarna har bl.a. visat på förhöjda halter av cesium¹³⁷ i fisk fångad i Bottenviken och utanför Olkiluoto, Forsmark och Oskarshamn och även i fisk fångad norr om Gotland. Men vi vet att exempelvis cesium och strontium förekommer i olika höga halter i hela Bottenviken och i Finska viken. Förtäring av fisk är den främsta orsaken till att människor får i sig radioaktivitet. I rapporten *Modelling and Assessment of Doses* från Risölaboratoriet skriver Sven. P. Nielsen: "The dominating exposure pathway is that of fish ingestion, which contributes about 2.400 manSv (94 %), while the other pathways yield the rest ..."⁶ (Fritt översatt: "Förtäring av fisk är den främsta orsaken till att människor får i sig radioaktivitet. Den står för ungefär 94 %, medan andra källor står för övriga 6 %").

Även om man skulle kunna eliminera hotet om bottendöd och utfiskning av Östersjön, kvarstår således problemet med radioaktivitet i fisken. Det är dessutom, som framgår av ovanstående, ett växande problem.

Med tanke på att det finns ca 10 000 fiskefartyg från åtta länder som är verksamma i Östersjön och mångdubbelt fler hushåll som är beroende av inkomsterna från fisket är detta givetvis, förutom en miljö- och hälsofråga, även en näringspolitisk fråga.

9 Moratorium

Med hänsyn tagen till de många nukleära anläggningarna och den sammanlagda mängden radioaktivt material som lagras runt Östersjöns stränder, menar vi att det vore lämpligt att införa och att Sverige verkar för ett moratorium för ytterligare kustnära placeringar av nya reaktorer och anläggningar för

⁶ <http://www.iaea.org/inpp/en.asp?lang=1&subsub=41#term>

Fel! Okänt namn på

radioaktivt avfall. Även effekthöjningar på befintliga reaktorer ökar risken för den radioaktiva belastningen. Detta moratorium bör införas i avvaktan på en heltäckande plan på hur spridningen av radioaktivitet i Östersjön ska hindras. Det bör också ingå i planen att i möjligaste mån återställa havsmiljön till den status som gällde före nedfallet från den exploderade reaktorn i Tjernoby 1986. Detta ska ges regeringen till känna.

Stockholm den 23 september 2005

Kjell-Erik Karlsson (v)

Owe Hellberg (v)

Peter Pedersen (v)

Karin Thorborg (v)

Sten Lundström (v)

Sven-Erik Sjöstrand (v)